

Олександр Шпак, доктор педагогічних наук, професор
Національного педагогічного університету
ім. М. П. Драгоманова
м. Київ

МОРАЛЬНІСТЬ В СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ

*Стежку ніг своїх вирівняй,
і стануть міцні всі дороги твої:
не вступайся ні вправо, ні вліво, -
усунь свою ногу від зла!*

“Біблія”, Книга приповістей Соломонових, с.635

У статті автор розглядає проблему взаємозв'язку морального виховання з економічним, стверджує пріоритетність моральності в сфері економічної діяльності і економічного мислення.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Кардинальні зміни в соціально-економічному житті суспільства, які окреслені статусом країни з ринковою економікою, висувують принципово нові завдання перед системою освіти. Школа покликана формувати в учнів економічний стиль мислення, готувати їх до адаптації й інтеграції в нових соціально-економічних умовах. Це насамперед викликано необхідністю реагування школи на замовлення: допомогти учневі морально і професійно самовизначитися в ринковій системі суспільних відносин.

Під соціально-економічною підготовкою розуміємо процес і результат засвоєння учнями елементарних економічних, соціальних та правових категорій; достатньо цілісне уявлення про суть виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних та духовних благ, формування економічного мислення і досвіду, моральної поведінки; включення в соціально-економічні відносини і практичну діяльність, що спрямована на задоволення потреб особистості і суспільства.

У ході цієї підготовки різко окреслюється проблема формування моральної стійкості учнів до впливу негативних факторів соціального середовища.

Провідними педагогічними умовами формування моральної стійкості учнів в процесі соціально-економічної освіти є: гуманізація змісту і форм організації навчально-виховного процесу; формування морально-ціннісної мотивації в

процесі засвоєння економічних знань; підвищення економічної, екологічної, правової, естетичної культури особистості як передумови морально ціннісної поведінки; розвиток морально-вольових якостей, які визначають діловитість і функціональну грамотність; виховання учнів на кращих зразках творчо-змістової праці, традиціях українського підприємництва; включення учнів у різні форми практичної діяльності, які дозволяють застосувати отримані економічні знання в реальній ситуації і формувати досвід моральної поведінки.

У сучасній психолого-педагогічній літературі, присвяченій проблемам моралі, моральності, немає однозначного підходу. Це зумовлено, на нашу думку, відмінностями в теоретичній орієнтації дослідників, а також різноманітністю проявів моралі як системи поглядів і переконань. Слід зазначити, що значні напрацювання в моральному розвитку і адаптації особистості мають В.Демиденко, І.Зязюн, С.Максименко, К.Чорна тощо.

Окремі аспекти моральності в економічній підготовці учнівської молоді розглядають І.Прокопенко, І.Сасова, Б.Шемякін. У центрі їх досліджень – наукові засади взаємозв'язку економічного виховання з моральним. Скажімо, І.Сасова ґрунтовно досліджує і аналізує проблему моральності через економіко-трудове виховання, а Б.Шемякін робить акценти на інтеграції соціально-економічних понять з моральними.

У практиці наукових досліджень мають місце обґрунтування єдності моральності та економіки (Л.Северин), моральність в умовах становлення

ринкової економіки (Л.Овсянкіна) тощо.

З огляду на вищесказане, слід наголосити, що економічні та економіко-педагогічні наукові здобутки в переважній частині стосуються окремих аспектів економічної підготовки учнівської молоді. Проте, на жаль, на тлі жвавого інтересу до цієї проблеми шкільного життя, яке ми спостерігаємо в останні роки, дослідження взаємозв'язку моралі й економічного виховання, його історичної генези, залишається не повною мірою актуалізованим.

Тому **метою наукової статті** якраз є аналіз та проектне бачення зазначеного вище взаємозв'язку, що здійснюється у контексті осмислення його впливу на формування особистості.

На нашу думку, проблематика даної статті є досить актуальною. Її розробка сприяє не тільки педагогічному осмисленню економічної підготовки учнів, розширенню та збагаченню їх економічного мислення, а й розкриває певні горизонти в тематиці такого принципово нового напрямку сучасного педагогічного знання, як педагогічна економіка.

Виклад основного матеріалу. Перед тим, як детально зупинитись на конкретній проблемі, бодай коротко охарактеризуємо основні її поняття, насамперед, поняття "моральності", бо воно є засадним і в процесуальному висвітленні теми. В руслі цього для нас є близьким дворівневе визначення поняття моральності: з одного боку, воно розглядається як сукупність норм, правил, принципів та приписів поведінки людей, що вибудовуються відповідно до вищих моральних цінностей і є загальноприйнятими в суспільстві, утворюючи Кодекс "належної поведінки"; з іншого боку, моральність складає фактична поведінка людей, їх реальні відносини [1]. Ми поділяємо думку Л.Северин про те, що уживані автором поняття моральності та моралі розглядаються ним як ідентичні, синонімічні за змістом [5].

Треба враховувати, що суспільство ставить перед окремою людиною величезні моральні стандарти та вимагає моральних установок, які економіка породити не може. Можна дійти висновку, що моральність відрізняється від економіки, але невіддільна від неї. *Моральність – це певна сукупність цінностей та норм, що орієнтують та регулюють дії людей в суспільстві. Її також можна вважати показником цілей та цінностей, інтересів та потреб, заради яких люди здійснюють ті чи інші дії у сфері економіки.* Має наукову рацію Л.Овсянкіна, підкреслюючи, що галузь економіки – це вибір засобів досягнення поставленої мети,

а галузь моральності – це вибір правильної мети та цінностей і норм, що впливають з неї [4]. Очевидно, що будь-яка економічна дія виникає, передусім, завдяки духовним силам людей, які проявляються спочатку як почуття та спонукання, як уявлення та цілі, а потім вже як дії та звички спрямування волі.

Слід підкреслити, що у багатьох сучасних вітчизняних економічних дослідженнях переважає думка, що раціональні (матеріальні) мотиви і стимули поведінки працівника в умовах дії ринкових механізмів домінують і є єдиною передумовою, яка визначає поведінку людини сьогодні вплив якої поступово стає вирішальним. Такі мотиви характеризують і переважну більшість педагогічних досліджень з економічної освіти, в яких висвітлюються різні економіко-педагогічні проблеми. Скажімо, про економічні поняття з різних предметів і їх вплив на формування економічного мислення; застосування новітніх технологій для економічного виховання учнів; актуалізація позакласних економічних заходів на свідоме засвоєння економічних знань тощо.

У них розглядаються важливі соціально-економічні і педагогічні теми, але в них (окрім робіт Р.Пустовійт, О.Тополь), на жаль, відсутня морально-етична складова, яка є органічною і невід'ємною частиною економіки "як сфери суспільного життя, в якій на основі використання рівноманітних ресурсів здійснюється виробництво, обмін, розподіл та споживання продуктів людської діяльності, формується й постійно розвивається система продуктивних сил і економічних відносин, якими управляють різні типи економічних законів" [2].

Однак сучасна світова економічна психологія відстоює тезу, що індивідуальна вигода – це функція як мінімум двох змінних: корисності для себе й корисності для інших. Людина, на думку економічних психологів, не завжди бажає лише "максимілізувати" свою вигоду, вона у своїй економічній поведінці враховує багато ірраціональних мотивів і стимулів, серед яких називають звички, почуття, емоції, настрої, психологічні стереотипи, моральні обов'язки тощо. В деяких випадках вони виявляються сильнішим регулятором поведінки працівника та його ставлення до праці, ніж задоволення матеріальних потреб. Раціональність визначає багато, – робить висновок основоположник соціоекономіки А.Етціоні, – проте в досить обмеженому коридорі. Характер рішень, які приймаються, багато в чому зумовлюється належність індивіда до тих чи інших етнічних, соціально-культурних

МОРАЛЬНІСТЬ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ

та вікових груп. І, пояснюючи економічну поведінку, зовсім не обов'язково і навіть нерационально виводити її із зіпсування індивідів, що переслідують свої інтереси на ринку.

Історично-логічний аналіз проблеми засвідчив, що в історії філософії освіти існують давні традиції розглядати в контексті виховання підростаючого покоління окремі аспекти формування моральної поведінки в господарчій діяльності. У працях античних філософів Ксенофонта, Аристотеля, інших джерелах згадується про засвоєння дітьми розумних правил ведення домашнього господарства, виховання моральної поведінки відповідно до норм традиційної економіки.

На початку розвитку ринкової економіки в країнах Західної Європи Дж. Локком була розроблена концепція виховання джентльмена. В ній бажаними нормами поведінки вихованців стають норми протестантської етики: чесність, працелюбство, самозречення заради справи, раціональна організація виробництва і обміну.

У першій половині ХХ ст. в педагогічних дослідженнях ідеали моральності в економічному житті суспільства розглядаються залежно від вимог ринкової і командно-адміністративної систем господарювання. В теорії прагматичної системи виховання Дж. Дьюї моральна поведінка висвітлюється як інструмент розв'язання соціально-економічних проблем в умовах ринку. В теорії комуністичного виховання А.С.Макаренка особливе місце відводиться формуванню свідомої поведінки господаря радянської країни через залучення дітей до процесу суспільно корисної продуктивної праці. В другій половині ХХ ст. представниками гуманістичної педагогіки Е.Фроммом, А.Маслоу, К.Роджерсом обґрунтована необхідність формування творчого типу поведінки, базованої на моральних засадах. *Даний тип поведінки характеризується орієнтацією на загальнолюдські цінності, взаємозв'язок особистого успіху з успіхами всього людства, здатністю до свідомого і відповідального вибору в складних ситуаціях.* Між іншим, як самостійна проблема в педагогічних дослідженнях того часу формування моральних засад в економічній підготовці учнівської молоді певною мірою ігнорувалася.

Хоч мали місце позитивні випадки. Скажімо, в педагогічній спадщині В.Сухомлинського, О.Захаренка, Г.Ткаченка та інших учених-педагогів проблема морального виховання базується на етичних знаннях, вміннях та навичках морального аналізу та самоаналізу вчинків, дій, інших проявів людської діяльності, через організацію і змістово-дидактичне

забезпечення трудового навчання, його економічних аспектів.

“Нині школа готує покоління, яке будуватиме Нову Україну. А це покоління, – підкреслює Олександр Антонович Захаренко, – має бути фізично і духовно здоровим, не замазаним брудом сьогоdnішнього дня. Нову Україну збудують лише ерудовані грамотні люди, а не такі, які ставлять особисте вище суспільного, – індивіди, яких виховує нинішнє суспільство” (див.: Поради колезі, народжені в школі над Росією – Освіта України, 2005 – 8 лист.).

Слід зазначити, що названі педагоги, як і сотні інших, могли навіть в умовах тоталітарщини вести відверту дискусію про роль і мобілізуюче місце моральності в духовному й економічному житті країни. Здавалося б, чому сьогодні, коли ніби є всі можливості після Помаранчевої революції, на значній кількості уроків з економіки вчителі, на жаль, обминають гострі кути про економічні прорахунки, епідемію моральної деградації. З метою вивчення проблеми нами було відвідано 12 уроків з економіки в колег Броварського, Володарського районів та міста Вишневого Київської області. Слід підкреслити, що заняття за тематикою і конструкцією різні, методика проведення з елементами креативності, активізація пізнавальної діяльності пронизувала всі етапи, але з 12 уроків лише на 4-х економічні засади пов'язувалися з моральністю, її місцем в суспільстві. Особливе враження залишив урок в 11-А класі ЗОШ № 2 м. Вишневе. Вчительці на уроці: “Підприємство і підприємництво у нашому місті” вдалося не лише визначити форму власності, основні види діяльності, розмір підприємств, кількість робітників, систему управління підприємством, а й ґрунтовно розкрити заходи, що використовуються підприємством (для прикладу – Київський молокозавод № 3), охарактеризувати роль реклами. На нашу думку, урокове дійство вдалося через те, що:

- перед уроком учні відвідали окремі підприємства міста;
- наперед учням були дані завдання, які вони опрацювали;
- були сформовані групи, які розробляли якусь проблему, зокрема функціонування маркетингового відділу, відділу управління тощо;
- на уроці був активний учасник – працівник відділу збути Київського молокозаводу № 3.

На уроці панувала атмосфера знань і бажання реалізувати себе. Характерно, що мали місце і аналіз корупційних справ підприємств, моральне обличчя керівників

МОРАЛЬНІСТЬ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ

виробничих підрозділів. У цьому учням допомогли матеріали місцевої преси – “Наше місто”, “Новий день”.

А учень Юра Пашинський, використовуючи “Газету по-українськи” (стаття “Грамотні люди”, 2006 – 10 лютого), проаналізував “моральне” обличчя “моральних” нагород у Верховній Раді. А хіба це не є той фундамент “моральності”, який згодом закладається в стіни нашої національної економіки?

Мораль розпочинається там, де є віра в ідеали, у їх непорушність!!!

Відвідуючи і аналізуючи уроки своїх колег, я спіймав себе на думці: чому недостатньо використовується виховний потенціал уроку, чому втрачається його інтелектуальний рівень? Чому економіка як наука мислення не завжди емоційно захоплює суб’єктів?

Серед вічних істин – дитя і педагогіка є також вічною категорією моральної і педагогічної небайдужості.

Відвідайте уроки, “поспілкуйтесь” внутрішньо з ідеєю уроку і ви, на превеликий жаль, переконаєтесь: значною мірою хронічна байдужість і безвідповідальність за “содіяне”. А як вона зримо передається учням, які втрачають “вогник” знаннєвої атмосфери?!

Читачу, я розумію, не все сподобається в цій позиції? Що зробиш – така реальність!

Аналіз переконує, що в системі знань не бракує моральних начал, обов’язку і відповідальності. А тим часом, майже половина одинадцятикласників з міста Боярки відповідаючи на питання анкети, вказали, що своє післяшкільне життя хочуть пов’язати з бізнесом, своєю “справою”. На тезу “Обґрунтуйте своє бажання” 28 відповіли: “буду гроші”, “зроблю кар’єру”, “забезпечу майбутнє” тощо. На жаль, лише 6 сказали про бажання мати чесний бізнес, моральні основи його зародження і функціонування.

Ми глибоко переконані в тому, що ці респонденти, як і сотні інших, не мають, на жаль, стійкої моральної позиції, яка в тій чи іншій сфері громадського життя є цілісним кількісно-якісним показником розвитку його моральної свідомості та моральної культури.

Особистість учня – складна і суперечлива, наділена багатьма рисами та властивостями, що безперечно розвиваються і в тісній взаємодії складають цілісність цієї особи. Особистості завжди притаманна певна сукупність загальних та індивідуальних властивостей.

Моральні властивості (як загальні, так і індивідуальні) знаходяться в постійному русі, взаємодії, розвиваються, збагачуються, на кожному етапі життя людини, її навчання і виховання.

Як морально вона зростає – від цього і залежить подальший розвиток морально-духовного світу людини-громадянина. Насамперед тут передбачається тісний зв’язок морального виховання учня з іншими напрямками.

Щодо нашої проблеми.

У моральному вихованні мотивація поведінки безпосередньо чи опосередковано пов’язана з економічною доцільністю, бо економічне і моральне виховання розв’язує загальні завдання відповідального ставлення до праці, національної і приватної власності, включають у соціально-економічні відносини, формують у суб’єктів бережливість, економічну кмітливість, господарність і діловитість.

Формування перерахованих якостей особистості безпосередньо ґрунтується на економічних знаннях, вміннях, навичках і пов’язане з економічними інтересами та потребами суспільства.

У моральному вихованні використовуються переважно моральні стимули, а економічне виховання передбачає поєднання матеріального і морального стимулювання.

У національній школі ми крок за кроком повинні закладати моральні фактори: повагу до людини, етику спілкування і управління, культурно-етичне і суспільне визнання ролі і вкладу службовця, тісні морально-психологічні контакти його з керівництвом фірми. Для цього є переважна більшість тем економіки. Не зайвим буде нагадати учням, що, скажімо, праця в американській трудовій етиці не стільки джерело збагачення, скільки найперша умова стати людиною, користуватися повагою та авторитетом у суспільстві. Звичайно, міркує Генрі Форд, без прибутку не може бути жодної справи, однак прибуток повинен отримуватися внаслідок корисної праці, а не лежати в її основі. Ми переконані, що виховання, в тому числі економічне, повинно цілеспрямовано працювати на формування особистості нової формації, з передовими поглядами на розвиток ринку та ринкових відносин, які вбирають у себе не тільки матеріально-господарські, але й соціокультурні та психологічні компоненти (див. рис.1)

Економічні якості особистості

1	Економічна свідомість	Уявлення про економічний розвиток суспільства, ставлення до суспільства, ставлення до праці як першої життєвої необхідності, як джерела сили і могутності держави; свідоме ставлення до участі у продуктивній праці; система знань про економіку, її закони, принципи; єдність слова і діла; додержання норм колективізму; НОП; усвідомлення економічного самовдосконалення тощо.
2	Досвід економічної діяльності	Система загальних умінь і навичок (виробничих, побутових, обслуговуючих; вміння та навички організованої життєдіяльності. Основи підприємницької, бізнесової та маркетингової діяльності.
3	Активна економічна позиція	Трудові та економічні потреби. Економічні інтереси, переконання, ціннісні орієнтації. Реалізація власних нахилів, покликання, прагнення до обдуманого вибору професії. Продовження освіти (економічної). Уявна кар'єра і реальний стан.

В основі діяльності людини в умовах ринку має бути економічна свобода та самостійність у прийнятті рішень. Підприємство як вид діяльності надає можливість здобути матеріальну та моральну незалежність від держави. Вона є неодмінною умовою самореалізації особистості, її свободи. Шляхи реалізації всіх планів людини багато в чому залежать, – як підкреслює Л.Овсянкіна, – від рівня її моральності, таких якостей, як чесність, порядність тощо. Особи, нечесні в одній сфері, нечесні й в іншій [4].

З метою реалізації проблеми “Моральні засади економічної підготовки учнів” ми протягом трьох останніх років у Теплицькій ЗОШ №2 Вінницької області проводимо експеримент. Дидактична суть його полягає в тому, що до переважної більшості тем курсу “Основи економіки” розробили методичні рекомендації, спрямовані на моральний супровід, розставили морально-етичні аспекти до вузлових. Скажімо, “Економічні ресурси”, “Гроші”, “Підприємництво”, “Правові засади ринкової економіки” тощо. Це дало можливість вчителям і учням не лише засвоїти програмовий матеріал, а й критично оцінювати проблему, ситуацію в школі, селищі, районі, області, навіть у державі. У цьому навчальному закладі (директор – В.М.Мальона) створена необхідна матеріально-підручкова база, яка служить не лише учням, а й вчителям, бо вони також є “учнями” економіки. І тому для соціально-економічної підготовки учнів виховна функція провідна: економічні поняття, які найбільше вживаються у реальній дійсності (“мое”, “загальне”, “наше”, “особисте”, “приватне” тощо), засвоюються школярами в процесі моральних бесід і стають складовою економічної свідомості і економічного мислення. У практиці економічної роботи важливе місце займає формування адекватної уяви про багатство,

розкриття його моральної суті.

А все-таки основним дійовим досягненням цього колективу, на наше переконання, є непересічне бажання реалізувати моральний аспект навчального процесу як умови розвитку особистості і суспільства.

Враховуючи те, що Теплицька ЗОШ №2 знаходиться в центрі сільськогосподарського виробництва, ми запропонували колективу курс “(Вступ). Економіка селянського (фермерського) господарства 10 – 11 класи (16 год.)”

Мета курсу

Допомогти суспільству відродити господарство на землі, з допомогою орієнтації старшокласників сільських шкіл на створення і функціонування рентабельних селянських господарств.

Головні завдання

1. Ознайомити школярів із законодавством України про селянське (фермерське) господарство.

2. Підвести учнів до усвідомлення необхідності економічних та правових знань і вмінь для ефективного ведення селянського господарства.

Основні знання та вміння

Учні повинні знати:

- основні законодавчі акти і закони, які регламентують створення і діяльність селянського фермерського господарства;

- основи раціонального ведення селянського господарства в умовах ринкових відносин;

- основи виробничої і комерційної діяльності рентабельного господарства з виробництва сільгосппродукції;

- економічну сутність зберігання і переробки сільгосппродукції в селянському господарстві;

- загальні правила збуту сільгосппродукції;

- певний мінімум економічних і правових знань, необхідних хазяйновитому господарю.

Учні повинні вміти:

- заповнювати документи, необхідні для реєстрації селянського господарства, відкриття

МОРАЛЬНІСТЬ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ

рахунку в банку, отримання кредиту;

- планувати потреби в мінімальному майні господарств, різної спеціалізації (відповідно до місцевих умов);

- визначити алгоритм дій щодо матеріально-технічного забезпечення селянського господарства;

- вести облік (оформлення первинних грошових документів, бухгалтерський облік) і аналізувати результати;

- визначити собівартість сільгосппродукції та розуміти механізм формування "вільних" ринкових цін;

- скласти бізнес-план фермера;

- користуватися методикою контролю якості сільгосппродукції, що зберігається, методами її розповсюдження через роздрібну і оптову торгівлю;

- розбиратися в рекламі продуктів рослинництва і тваринництва.

Змістовою і перспективною є організуюча діяльність СЗОШ – III ступенів № 28 м. Маріуполь з проблем економічного виховання.

Так, із 1998 року педколектив активно працює над упровадженням технології розвитку критичного мислення вищого гатунку, яке базується на інформації, усвідомленні власної інтелектуальної діяльності. Ця технологія покликана формувати всі види ключових компетентностей, – підкреслює керівник закладу Тетяна Зінов'єва, – бо показниками критичного мислення є особисте ставлення до інформації (об'єкта), аргументованість висновків, логічність викладу, здатність змінити позицію [3].

Слід зазначити, що особливу роль у формуванні компетентностей, зокрема економічних, відіграє продумана система опанування через профільні правові і економічні класи. Останні включені в технологічний профіль (див. рис.2)

Старшокласники вивчають такі курси, як: "Основи менеджменту", "Діловодство", "Основи ділової етики", поглиблено – "Основи економіки".

Це визначило складову технологічної компетентності:

- теоретичні знання високого рівня з предметів технологічного циклу;

- практичних умінь у галузі підприємницької діяльності;

- професійного світосприйняття інтеграції технологічної освіти у різних галузях знань та практичної діяльності;

- орієнтування на моральні якості, успіх, упевненість у собі, управлінську культуру.

Звертаємо увагу на останню компетенцію: вона у цьому навчально-виховному закладі по-особливому звучить, бо тут є органічне поєднання економіко-правового виховання з моральним: на ділі стверджується вислів Горация: "Яка користь від законів там, де немає моралі".

Нам здається, що діти усвідомлять, що поза сферою особистої відповідальності немає ані добра, ані зла, ані добродійностей, ні жертви. Тільки там, де ми несемо відповідальність за свої дії, де наша жертва вільна та добровільна, рвешення, що приймаються нами, можуть вважатися моральними. Як неможливим є альянсом за чужий рахунок, так неможливий він й у разі відсутності свободи вибору [4].

Якби було морально виважено, щоб значна кількість олігархів, бізнесменів і підприємців тощо демонстрували моральне обличчя громадянина України, а ЗМІ з позицій обов'язку четвертої влади, чистої совісті професіоналів висвітлювати ганебні прояви економічної корупції і злочинства.

Це стало б моральною засторогою для тих, хто прагне до наживи, що має мету лише в самому собі й далеко виходить за межі не тільки звичайного, але й престижного споживання, а для

учнівської молоді простором морального вибору для утвердження свого "Я" в соціально-економічних лабіринтах цивілізованого ринку.

Висновок. Мораль та економіка є органічно взаємопов'язаними та взаємозалежними феноменами, що зумовлює необхідність морального вибору пріоритетів економічного життя суспільства. Недостатня увага до моральних аспектів економічної підготовки учнів збіднює змістовий і процесуальний аспект цієї проблеми. Питання, пов'язані із

Рис.2 Модель економічної компетентності особистості

СОЦІАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

людськими і, насамперед, моральними цінностями належать до найважливіших для будь-якої з наук, що займаються людиною та суспільством.

Розглядаючи засади моральності ринкової економіки, ми виходили з того, що економічне виховання як система методологічно-пізнавальних поглядів, включає в себе:

1) економічні знання (наприклад, для економічної характеристики особистості ця група ознак узагальнена в понятті “Економічна свідомість”);

2) вміння та навички (узагальнено в понятті “економічний досвід”);

3) погляди, переконання, інтереси, ціннісні орієнтації, потреби, ідеали (узагальнено в понятті “економічна життєва позиція”).

Теоретичний і практичний аналіз підтвердив, що поділ сукупності якісних характеристик особистості на зазначені три групи відображає рівні та етапи формування кожної сторони особистості, що дало нам змогу провести дидактичну і виховну паралель зі змістом морального виховання, який узагальнюється в

поняттях “моральна свідомість”, “моральний досвід”, “активна моральна позиція”.

Усі ці економіко-моральні поняття становлять органічний взаємозв'язок, спрямований на реалізацію проектів формування діяльної особистості, що володіє якостями дбайливого господаря, ініціативного робітника, відповідального громадянина.

1. Гусейнов А.А., Иррилиць Р.Г. *Етика. Курс лекцій* – М., 1998.

2. *Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1* (ред.кол. С.В.Мочерний (відп.ред.) та ін.) – К., 2000 – С. 80.

3. Зінов'єва Т. *Формування ключових компетентностей учнів* – Директор школи, 2005. – № 42 – С. 19.

4. Овсянкіна Л. *Проблема моральності умовах становлення ринкової економіки* – *Нова політика*, 1999. – № 3 – С. 3.

5. Северин Л.В. *Взаємозв'язок моральності та економіки: історична ретроспектива* – *Філософські проблеми гуманітарних наук* – 2005. – № 7. – С. 173.

Володимир Терес, кандидат педагогічних наук, помічник ректора

*Дрогобицького державного педагогічного університету
ім. І. Я. Франка*

Олена Літвінцева, заступник директора з навчально-виховної роботи

*СШ №209
м. Київ*

СОЦІАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

“Педагогічна технологія є галуззю досліджень і практики, що має зв'язки із всіма сторонами організації педагогічних систем для досягнення специфічних педагогічних результатів, а також таких що потенційно відтворюються”

П. Мітчел

Постановка проблеми. Державотворчі процеси, які відбуваються нині в Україні, охоплюють всі ділянки життя. Процес становлення національної школи України характеризується пошуками таких педагогічних технологій, які максимально сприяли б формуванню соціально активної, творчої особистості, здатної до самостійної регуляції власної життєдіяльності.

Технологія – слово грецького походження, яке в оригіналі означає знання про майстерність. Нині,

користуючись цим поняттям, мають на увазі, з одного боку, сукупність прийомів і способів обробки або виробництва певних продуктів, а з іншого – науку про такі способи. Раніше технологію звичайно відносили тільки до сфери матеріального виробництва, тобто технологія передбачала випуск певної продукції. Останнім часом зміст цього поняття значно розширився. Так, наприклад, у сфері обробки інформації (засоби обчислювальної техніки) говорять про інформаційні технології, а у фізіології – про